

ható tanulság, az általánosítás az érdekes, hanem maga a forrás szövege is. A nyelv, amely sok mindent elárul a szereplők – és így egy korszak uralkodó – gondolkodásmódjáról. Nem idegen tőle a diskurzuselemzés szempontjainak tudatos alkalmazása sem – helyenként a gondolatmenet középpontjába állítja a beszédmódot –, gyakrabban azonban hagyja, hogy hasson az olvasóra a forrás, amely elevebben képes megidézni a múltat, mint a történeti magyarázatok.

Mindezzel együtt el kell mondani: Donáth Péter könyve nem könnyű olvasmány. Az olvasónak bele kell élnie magát egy különös korszak különös problémavilágába ahhoz, hogy élvezni tudja. Vélhetően nem lesz bestseller. Mégis azzal szeretném zárni ezt az ismertetést, hogy ezek a tanulmányok nemcsak a szűk történetiszakmának szólnak. Termékenyítően hathatnak szociológusok, politológusok, sőt – urambocsá! – politikusok gondolkodásmódjára is.

Knausz Imre

Az egykori Szociáldemokrata Ifjúsági Mozgalom*

1945-től, a (népi) demokratikus átalakulás során azonnal megindult a verseny az ifjúság megnyeréséért. A már 1944 végén és 1945 elején létrejött pártok (élükön a Magyar Kommunista Párttal és a Szociáldemokrata Párttal) az illegalitásból kilépve megállapították: ha nem szervezik meg önálló, pártjuk utánpótlását biztosító ifjúsági szervezeteiket, akkor nem gondolkodhatnak hosszú távon. Kétségkívül ez generálta a fiatalok megnyeréséért indított politikai agitációhullámot és pressziót. A kommunista és munkáspártok ezért kezdettől fogva felkarolták a munkásfiatalok politikai, szociális és munkahelyi érdekvédelmét, valamint az iparostanoncok, üzemi ifjűmunkások élet- és munkafeltételeinek javítását. Strassenreiter Erzsébet könyve az egyik párt, az SZDP ifjúsági szervezeteinek, a Szociáldemokrata Ifjúsági Mozgalomnak a bő hároméves történetét mutatja be.

A kétségkívül hiánypótló munka szerzője több mint negyven éve kutatja a hazai szociáldemokrata mozgalmat. Munkájával az volt a közvetett célkitűzése, hogy az általa „periférikus mozgalmi témának” nevezett ifjúsági szervezet történetén keresztül további tényeket közöljön

* STRASSENREITER Erzsébet: *A Szociáldemokrata Ifjúsági Mozgalom története 1944. október – 1948. március*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2007. 296 p.

a Szociáldemokrata Pártról is. Ahogy ő fogalmaz: „A SZIM az SZDP előtanulmánya.” (*Népszava*, 2007. augusztus 10.) Ez nem is kétséges, ugyanis egyetlen párt tevékenységének a történetét sem ésszerű feldolgozni annak „segédszervezetei” (ifjúsági szervezetei, nemzetközi kapcsolatai, gazdasági, üzemi, vállalati érdekeltségei) nélkül. A kötet tehát a Szociáldemokrata Pártról is szól, hiszen történetében visszatükröződik a SZIM sorsa. A SZIM történetével kísérteties hasonlóságot mutatnak ugyanakkor a többi, fokozatosan elsorvadásra ítélt pártifjúsági szervezetek – például a Független Kisgazdapárt ifjúsági szervezete, a Független Ifjúsági Szövetség; a Nemzeti Parasztpárt szervezete, a Népi Ifjúsági Szövetség; vagy akár a Polgári Demokrata Párté, a Polgári Demokrata Ifjúság. A Magyar Kommunista Párt bomlasztó politikája nem kímélte a szintén szociáldemokrata indíttatású Gyermekbarátok Országos Egyesületét sem; lassan felszámolták és beolvasztották az úttörőmozgalomba.

A monográfia egyik legfontosabb célja, hogy bemutassa, mely tényezők játszottak szerepet a SZIM dinamikus fejlődésében, tömegszervezetté válásában, majd pedig felszámolásában. A szerző a már teljes körben kutatható levéltári dokumentumok és a rendelkezésre álló szakirodalom segítségével kísérletet tesz arra, hogy rávilágítson az eltérő ifjúságpolitikai koncepciókból eredő konfliktusok láncolatára. Bepillantást enged az ifjúsági mozgalom mindennapjaiba, legfőképpen abba az embert és ifjúságot megpróbáló küzdelembe, amely az 1945 utáni években elszabadult. Hogy emögött valójában és kizárólag a Magyar Kommunista Párt állt-e politikájával (és ifjúsági szervezetével), azt nem lehet egyértelműen állítani; a történetekben közrejátszott a pártok és ifjúsági szervezeteik között állandóan folyó természetes verseny, a sokszor marakodásba fulladó harc. Viszont kétségkívül tény, hogy az MKP ifjúságpolitikai célkitűzései között elsődleges helyet foglalt el a SZIM és más pártifjúsági szervezetek fokozatos ellehetetlenítése, valamint ezek „feloldódása” után az egységes, minden rétegszervezetet tömörítő ifjúsági csúciszervezet létrehozása.

A szerző szigorúan tartja magát a kronológia szabályaihoz. Óriási levéltári forrásbázisa pedig hallatlanul értékesé teszi a munkát. Azt ugyanakkor sajnálatosnak találhatja az olvasó, hogy a monográfia végén nincs bibliográfia és forrásjegyzék, ami megnehezíti a tájékozódást. (Bibliográfiai tételekre és levéltári forrásokra a szerző természetesen a lábjegyzetekben utal.) Egy kisebb összeállítás – a tájékoztatás erejéig – tartalmazhatta volna az ifjúságpolitikával kapcsolatban 1990 előtt és után keletkezett főbb szakirodalmat is, amely egyébként rendkívül hiányos.

Strassenreiter Erzsébet maga is rámutat az 1945 utáni ifjúságpolitika feldolgozatlanságára. Mind ez idáig ugyanis kevés, de színvonalas munka áll rendelkezésünkre, mint például Pataki Ferenc: *A NÉKOSZ-legenda* (2005); Bálint László: *Különös szervezkedések Szegeden és környékén 1945–1953. (A szegedi cserkészek, 2005); A Magyar Cserkészfiúk Szövetsége és az Úttörőmozgalom „egyesülése” 1948-ban* (összeállította: Trencsényi László, 2006); Trencsényi László (szerk.): *Utak és törések. Adalékok a magyar úttörőmozgalom történetéhez* (2006), valamint Vida István (szerk.): *Diák- és ifjúsági mozgalmak 1956–1958* (2007). Ám – mint e rövid felsorolásból is látszik – az utóbbi években tanúi lehetünk az 1945 utáni ifjúságpolitika iránti fokozott érdeklődésnek, amely vélhetően nagymértékben hozzájárul majd a téma újragondolásához.

A kötet másik hiányossága, hogy a szerző szinte teljes mértékben nélkülözi a személyes visszaemlékezéseket, az *oral history* módszereinek alkalmazását. Pedig szükséges lett volna a még élő és a SZIM-ben egykor pozíciót és központi feladatokat vállaló fiatalok felkutatása, interjúzása, a visszaemlékezések elemzése.

Mint köztudomású, a korabeli ifjúságpolitikai koncepciók szerint az ifjúsági szervezetek feladata a huszonéves fiatalok (mintegy 1,5 milliós tömeg) kivonása lett volna a bukott Horthy-rendszer ideológiai befolyása alól, valamint az, hogy fogékonyá tegyék őket az új eszmék – esetünkben a marxizmus – befogadására. Köztudott az is, hogy az SZDP vezetői csakis saját pártifjúsági szervezet létrehozásáról kívántak hallani, és elvetették, hogy az MKP és az SZDP ifjúsági szervezetét egységesítsék. A szerző minderről azt állítja: „Az SZDP vezetősége jól döntött, amikor elutasította az azonnali egyesülést. A pártvezetés az egész baloldal érdekeit tartotta szem előtt, amikor nem mondott le az önálló ifjúsági (és női) szervezetéről.” (27.) Strassenreiter Erzsébet ezen állítása akaratlanul is azt az érzetet kelti – ami a kötet továbbolvasásakor csak erősödik –, hogy a történetírás objektív szempontjainak fokozottabb figyelembevételével kellett volna a két munkáspárt ifjúságpolitikai álláspontját elemezni. A mondatból úgy tűnik, mintha a Szociáldemokrata Párt a baloldalon vezető, az egyedüli helyes utat tisztán látó párt lenne, s mintha a szerző az SZDP-t kívánná védelmébe venni. (Másfelől viszont ezt írja: „Az SZDP jövőelképzelései nagyrészt igazolódtak: a régi rendszer összeomlásával bekövetkezett fordulat minden várakozást és elképzelést felülmúlt.” /8./ Az ilyen jellegű megállapítások kiegészülnek a már kevésbé, sőt egyáltalán nem használatos retorikával, mint például: „a reakciós tanárok eltávolítása” /40./, „szektásság” /44./, a „munkásmozgalom vámszedői” /147./, vagy az „uralkodó osztályok”.)

A fiatalok megnyeréséért indult pártközi marakodás egyértelmű vesztese csakis maguk a fiatalok lehettek. A szerző ebben a harcban a SZIM-et mint pozitív szereplőt tünteti fel, valamint a párton és a SZIM-en belüli ellentéteket, furkálódásokat a pártdemokrácia és a szabad véleménynyilvánítás hangzatos frázisaival legalizálja, holott inkább – ez a recenzius véleménye – a pártbéli egység totális hiányáról beszélhetünk (95.). A SZIM-ben is megmutatkoztak az országos és a főváros környéki vezetés ellentétei, amelyek személyi és kinevezési ügyeken, pozícióharcokon alapultak. A kötet lapjain szereplő némely beszámolókból azonban az olvasónak úgy tűnhet, hogy a SZIM és az SZDP központi ifjúsági rendezvényein a személyi ellentéteken túl minden tökéletesen működött. Ahogy Strassenreiter Erzsébet írja: „Javult a politikai, oktatási és propagandamunka. A központi párt- és ifjúsági rendezvényeken a SZIM-csoportok továbbra is nagy számban vettek részt.” (175.) Mindez az olvasóban kétséget támaszthat, mert korábban szó esett a SZIM-en belüli széthúzásokról, jegyzőkönyvi idézetek szerepeltek arról, hogy maga a mozgalom már rothadásnak indult. A szervezetséget az a tény is megkérdőjelezi, miszerint a Nevelési Osztály (itt nem derül ki, hogy az SZDP vagy a SZIM Nevelési Osztálya) mindössze 1947 februárjában jelentette meg a SZIM első Nevelési Munkafüzetét.

A Szociáldemokrata Ifjúsági Mozgalom „feloldódásáért” nem kizárólag (bár döntően) a Magyar Kommunista Párt a felelős; jelentős súllyal esett latba a SZIM hozzáállása is. Versenyképtelen volt a MADISZ-szal szemben, amit az magyarázhat, hogy sok esetben a SZIM-esek nem érték el a fiatalokat, szervezeteikben és ifjúsági vezetőik közt állandósultak a személyi konfliktusok, amelyeket tetézték a többszöri anyagai nehézségek. A SZIM persze annak a folyamatnak esett áldozatul, amely a Szociáldemokrata Pártot is elsodorta. Igazat kell adnunk a szerzőnek, aki úgy véli: „A SZIM élő, eleven politikai ifjúsági mozgalom volt, a párt [tudniillik az SZDP] által meghatározott keretek között töltötte be történelmi szerepét...” (284.) Azt viszont nem teljesen hisszük, hogy „A szociáldemokrácia, benne a SZIM 1945 és 1948 közötti tevékenysége történelmi távlatban is ennél minden bizonnyal hatékonyabb eszköze lett volna a magyar szélsőjobboldal eszmei ellehetetlenítésének, a demokratikus eszmék meggyökereztetésének.” (286.) Arra utalna a szerző, hogy a SZIM az egyedüli versenyképes ifjúsági szervezet lett volna a szélsőjobboldal ellenében? Strassenreiter Erzsébet értékes könyvéből mindazonáltal az is világosan kiderül, hogy a két munkáspárt sajtó- és propagandaháborújában testet öltő rivalizálással párhuzamosan a szervezeteknek fent kellett tartaniuk az egymás közti barátságos, „testvéri”

viszonyt is. Az ádáz ellentét és kapcsolat csakis az egyik „feloldódásával” és bukásával érhetett véget – az SZDP és azon belül a Szociáldemokrata Ifjúsági Mozgalom megszűnésével.

Kiss András

A soproni németek kitelepítése*

A levéltáros szerző rövid, mindössze 159 oldalas kötetében arra vállalkozik, hogy bemutatja Sopron 20. századi történetének egyik legválságosabb évét, az 1946-ost, amikor mintegy 6500 német lakost telepítettek ki a városból. Cáfolni igyekszik azt a vélekedést, miszerint „jobb, ha nem az írja meg a gályarabságra hurcolt protestánsok történetét, akinek egyik őse egy ilyen rabszolgahajóra került” (*A szerző előszava*). Sőt, bizonyítani akarja, hogy az érintettség intuitív-empatikus készségekkel segítheti azt, akinek családja szereplője a kutatott történetnek. A soproni kitelepítést leíró-ismertető tanulmánya e célkitűzéseknek eleget is tesz, hiszen lelkiismeretesen közli a levéltári források, a helyi sajtócikkek és az életrajzi interjúk vonatkozó adatait. Tehát joggal dicséri őt az *Előszó*ban Walter Dezső, Sopron polgármestere és Hirschler Rezső, a Soproni Német Nemzetiségi Önkormányzat elnöke. A tanulmány másik érdeme, hogy most, az utolsó pillanatban, amikor a még élő kitelepítettek 70–80 évesek, generációkon és országokon átívelő véleménycserét kezdeményez arról, hogy melyik politikai döntéshozók, miért és hogyan telepítették ki a soproni németeket. (Jót tenne a magyarországi politikai kultúrának, ha e civil kurázsit igénylő kezdeményezés visszhangra találna.)

Ugyancsak a dolgozat mellett szól, hogy önmagában is ráirányítja a figyelmet a magyar helytörténeti kutatás egy eddig elhanyagolt területére. Érthető tehát a kötetet támogatók névsora. Köztük találjuk a már említett polgármestert, Sopron önkormányzatát, sőt Claus Brechtert (annak a Bad Wimpfennek a polgármesterét, ahol a kitelepített soproniak emlékmúzeuma, az Ödenburger Heimatmuseum található).

Mivel a soproni németek kitelepítése a magyarországi németek elűzésének (1946–1948) egyik állomása volt, érdemes szemügyre venni, hogy

* KRISCH András: *A soproni németek kitelepítése 1946*. Lektorálta: Norbert SPANNENBERGER. Escort Tourist Utazási Iroda és Könyvkiadó Bt., Sopron, 2006. 159 p. Képmelléklete 15 felvételtől áll. A könyvhöz tartozó CD-melléklet a Sopronból kitelepített németek listáit tartalmazza.